

ÖNSÖZ

Prof. Dr. Hüseyin AYAN*

Atatürk Üniversitesinde görev aldığım yıllarda, Farsça bilgimin yeterli durumda olmadığını görerek Fuzûlî'nin Rind ile Zâhid'ini Türkçeye çevirmeye başladım. Sâlim Efendi'nin çevirisini de önüme koydum. Fuzûlî'nin Farsça yazdığı Rind ü Zâhid'inin, Sâlim Efendi'nin tercümesinden daha kolay anlaşıldığını, hayretle gördüm.

Rind ü Zâhid'i Türkçe'ye çevirip aradan yirmi yıl geçtikten sonra bastırabildim.(1)

Yıllar sonra, Fuzûlî'nin Sıhhat ve Maraz adlı risalesinin Lebib Efendi (2) tarafından yapılan çevirisini okumak fırsatım oldu. Eserin aslını, İstanbul Süleymaniye ve Nuruosmaniye kütüphanelerindeki bazı yazmalarda gördüm. Bu yazmalar arasındaki farklar hemen göze çarpıyor. Tenkidli bir nüsha elde etmenin gereği açıktır. Fakat ben Lebib Efendi'nin çevirisini de gözönünde tutarak, eseri kendi anlayışıma göre, Türkçe'ye aktardım. Bundan başka merhum Abdûlbâkî Gölpınarlı'nın da bir çevirisinin yayınlandığını biliyorum.(3) Lâkin bu çeviriye ulaşamadım.

Fuzûlî'nin, eğitim ve öğretim hakkındaki düşüncelerini Rind ile Zâhid'den çıkarmak mümkündür.

Sıhhat ve Maraz'da ise Fuzûlî zamanın tıp bilimlerini gereği gibi kavramış olan bir tabibdir.

Fuzûlî'nin Hadikattü's-Suedâ'da tarih yazmayı denediğini biliyoruz. O halde Fuzûlî'ye şâir, mutasavvıf, tarihçi, eğitimci ve tabib demek mümkündür.

*) Süleyman Demirel Üniv. Burdur Eğitim Fakültesi Dekanı.

1) Fuzûlî-Rind ile Zâhid, İst. 1993, Millî Eğitim Basımevi (Şark-İslâm Klasikleri No:44), 104 s.

2) Lebib Efendi (Meclis-i Vâlâ Azâsından) Cumartesi, Rabi u'l-evvel 1273 H. (İst.)

3) Abdûlbaki Gölpınarlı.

SIHHAT Ü MARAZ (Sağlık İle Hastalık)

veya

HÜSN Ü AŞK (Güzellik İle Aşk)

Güçsüzlük ve kırgınlık köşesinde tek başına oturan değersiz FUZÛLÎ'den:

Beden bahçelerini akan suyla besleyen; güzelliği (hüsn), sevgiye (aşk) mazhar ve sevgiyi güzelliğin süsü eyleyen Tanrı'ya, sayısız hamd yaraşır! Bilgisi, aklın süsü ve akıl onun bilgisinin sermayesi olan Tanrı'ya, sayısız selâm uygundur!

Hikâye zincirini kımıldatan ve rivâyet binasını kuranlardan nakil ve rivayet olunmuştur:

Ceberût âleminde doğmuş ve Lâhût âlemi yer edinmiş RÛH adında, pak yaratılışlı birisi vardı! Günlerden bir gün, dolaşma arzusuyla Nâsût âlemine ayak basınca BEDEN diye adlanmış bir diyar gördü... Yedi iklim onun yedi endamından ibâret! O mesût mülkün padişahlığı, birbirine benzemeklikte ortak, uyumlulukta ise birbirinden ayrılmalarna imkân olmayan dört kardeşe verilmiştir! Bunlardan ilkinin adı: KAN, ikincisinin: SAFRA, üçüncüsünün: BALGAM ve dördüncüsünün: SEVDA'dır! Bunlar, birbirlerini sevmede: ERKÂN (Temeleler), birbirlerine benzememekte işe: EZDÂD (Zıd'lar) denmekle meşhurdurlar. Bunlar, birbirlerine karışmaları ile VÛCÛD'a sebep olduklarından "AHLÂT (Hilt'lar)" lakabını almışlardır. Bu dört işbilenin çalışmasıyla ülkede akan dört nehir (ACI, EKŞİ, TATLI ve TUZLU gibi) sayesinde TEN mülkü mâmur olmuştur. Anılan dört nehirin güzel özelliği olan KURULUK (Yübüset), YAŞLIK (Ru'tübet), SICAKLIK (Harâret) ve SOĞUKLUK (Bürüdet) adlı DÖRT TABİAT, MİZÂC adlı bir kızın idaresine bırakılmıştır.

RÛH, BEDEN (Ten) diyarını görünce beğenerek, MİZÂC'a gönül verdi. Bu iki mesût çiftin yâni RÛH ile BEDEN'in evlenmeleri neticesinde SAĞLIK (Sihhat) adlı bir çocukları doğdu. RÛH, SAĞLIK'ın varlığı ile gönlü hoş, eşiyse oğluna her halde bağlı olduğundan eşi: MİZÂC ile oğlu: SAĞLIK'ı yanına alarak, memleketi dolaşmaya çıktı.

Rûh, Beden memleketinde, şöret ve itibârı dillerde dolaşan üç şehirden ilki olan DİMÂĞ Kalesine rastladı. Bu kalede on tane mahalle ve her bir mahallenin işlerinin yapılışına bakan ve işlerinin sonucunu gözetleyen birer vekili ve memuru olduğunu gördü. Bunlardan birincisi, ses ve sözleri işitmeye memur olan KULAK; ikincisi, renkleri ve şekilleri teşkil eden GÖZ; üçüncüsü, koklama gücü olan BURUN; dördüncüsü, tatma gücü olan DAMAK; beşincisi, DOKUNMA, altıncısı, şekillerin önce kendisine sunulduktan sonra HAYÂL'e gönderen ORTAK DUYU; yedincisi, ORTAK DUYU'nun kabul ettiğini alıp saklayan HAYÂL; sekizincisi, KULLANMA'dır, ki ORTAK DUYU'nun HAYÂL'e ısmarladığı şeyin vukûunda şüpheye yer bırakmaz. Dokuzuncusu, VEHİM'dir, ki fayda ve zararı, uygun ve uygunsuzluğu ayırıp seçer. Onuncusu, BELLEK'tir, ki her şeyin Vehm'ini kavrar ise belleme hazinesinde tutar.

Rûh, Dimağ Kalesi'ni bu şekilde düzenli ve abadan gördüğünde, "Aferin" diyerek, anılan memurların meyillerini ve yardım sözlerini, işlerinde istek ve sebatlarının artmasına himmet ettikten sonra oradan Ciğer Şehri'ne geçerek, her yanını dolaşınca Sekiz tane memurun o diyarın hizmetinde, canlarını harcarcasına çalıştuklarını görmesi ile davranışlarından sevindi. Memuriyetlerini sordu. Aldığı cevapta, bu sekiz kişinin birincisinin, bütün kişilerin gıdasını veren: *Gâdiye* (gıda işlerine bakan) olduğunu öğrendi, ki her kişi halledebileceğini bundan alır. İkincisi: mülkün abadanlığını artıran *Nâmiye*'dir, ki tabiat suretini tamamlamada ona güvenir. Üçüncüsü: *Müvellide*'dir, ki Beden mülkünün maddeleri ondan hasıl olup işin başında, Beden Mülkünün aba-

danlığına çalışan odur. Dördüncüsü: *Musavvire*'dir, ki Beden mülkünün tarhlarını uygun biçimde çekmiş ve herbir gönül okşayan şekil ondan çıkmıştır. Beşincisi: *Câzibe* (çekicilik)'dir, ki tabiat mülkün gerek duyduğu şeyleri ona ismarlar. Altıncısı: *Mâsike* (Kendisine sahip olma)'dir, ki Câzibe'nin getirdiği şeyi yokolmaktan korur. Yedincisi: *Hâzime* (hazmedici)'dir, ki Mâsike'de bulduğunun pişirilmesiyle meşguldür. Sekizincisi: *Dâfi*'a (def'edici, tortuyu yokedicisi)'dir, ki, Ciğer'e ulaşan şeyin tortusu, onun himmetiyle giderilir, dediler.

Rûh, Ciğer Şehri'ni gözden geçirdikten sonra Gönül Şehri'ne vardı. Gönül Şehri'ni, öbür şehirlerden daha güzel ve çeşitli süslerle süslü ve donanmış bulup, burada oturanları, altı kuşiden ibaret gördü. Onlardan birisi: İsteklisini konağa ulaştıran Ümîd, diğeri: İhanet tuzağından kurtaran Korku (Havf), üçüncüsü: dostluk bağlarını kımıldatan Mahabbet (Sevgi), dördüncüsü: kıskançlık âlâmetlerinin görüntüsü olan Adâvet (Düşmanlık), beşincisi: sevinç ve neş'enin başlangıcı olan Ferah (Esenlik), altıncısı: gurur ve bilgisizliği terbiye eden Gam'dır.

Rûh, Gönül Şehri'ni yerleşmeye uygun, imârete lâîk ve yakışır bulduğundan, burayı kendisine taht yeri edinip, sevdiklerini yanına almayı isteyerek, zıd'ları def'e inceden inceye niyetle başlayıp safâ erbabından Ümîd, Ferah ve Mahabbet'i, birlikte oturup sohbet etmeye çağırdı. Sadece cefâ çektirmekle adı çıkan Adâvet, Havf ve Gam'ı, emeği boşa gidip zarara uğramış olarak, Beden'den sürdü. Zamanın bu üç bozguncusu, kinli gönüllülerle Beden Mülkünü bırakıp, ister istemez ev ve yurtlarını feda eylediler.

Rûh, Beden Mülkünde hoş halli ve her yönden gam ve kederini atarken, her tarafta yeme içme sofraları hazır bulunduğundan, bir gün işret meclisi düzenleyerek, beldenin sanatkârlarını bu toplantıya davet edince; SEVDÂ, kendisini misk renkli bir elbise giyerek süsledi. KAN, vücudunu gül renkli elbisesiyle bezedi. Balgam, beyaz elbisesiyle göründü. SAFRA ise sarı hil'atiyle cilveleşerek hep birlikte meclise girip orasını aydınlatılar. Meclistekilerin dimağını menekşe, zambak ve gül kokusuna buladılar. Bunlara Gönül havâlisinde birer yer ayrılıp SEVDÂ Dalakta, SAFRÂ Öd'de, KAN Karaciğer'de, BALGAM da Akciğer'de oturdular. Böylece yeme içme ile meşgul oldular. Şarabın verdiği neş'eden herbirisinin başları kızıştı. Hilt'ların düzeni bozulunca hepsi coştı: SEVDÂ, "Ben hayâl cevherlerimi dizer, her hâl ve işi anlarım", dedi. SAFRÂ: "Sen hareketlerinde delilik bulunan bir divanesin, oturuşun yavaş, ayağa kalkışın da ona göredir! Ben ise makamdan makama dolaşır ve hayat askerlerinin kılavuzuyum!" diye cevap verdi. KAN: "Sen her mizacda acılı ve kötüsün, çabuk girip yavaş tedavi görürsün! Ben yaşamayı sağlarım, Vücûd binasını kuran da benim!" dedi.

Bunları dinleyen BALGAM: "Senin bana ihtiyacın olduğunu ve öğündüğün Vücûd'un benden ibaret idiğini herkes bilir!" diye cevap verdi.

RÛH, bunların mücadele ve ihtilâflarından, ipe sapa gelmez sözlerinin çokluğundan perişan oldu. Bunlarla beraber oluşuna pişman oldu! Sözebaşlayıp: "Sizden ne fayda gelir? Sizin görüş ve yardımınızla ne çeşit düğüm çözülebilir?..." yollu laflarla hilt'ları (Kan, Safrâ, Balgam, Sevdâ), son derecede azarlayarak, kızdığını gösterince, onlar da böbürlenme ve mücadeleden vaz geçip, suskunlukla bir köşeye çekildilerse de, göz ucuyla, Rûh'un devletinin sona ermesine hazırlanıp fırsatın geleceği zamanı kollamaya başladılar.

Gönül Şehri'nden Rûhun emriyle sürülen üç bozguncudan evvelce söz edilmişti. Bunlar: Adâvet (Düşmanlık), Korku (Havf), Gam (Keder)'dir. Rûh'un emriyle vatanlarını terk edince, bir yerde toplanarak müzâkereye daldılar. Sonunda, gurbete gönderilmelerine sebep ve vasıta olan Sağlık (Sihhat)'in saltanatına son vermenin gerektiğine karar verdiler. Adâvet (Düşmanlık)'in pekçok kabilesi vardı. En seçkinleri olan Yalan, Kin ve Hased; Korku (Havf)'nun da pekçok tâifelerle düşüp kalktığı bilindiğinden, bunların içinden Hayret (Şaşkınlık), Dehşet ve İztrâp (Sıkıntı)'in seçilebileceğinden; Gam

(Keder)'in himayesinde bulunan sayısız adamlarından Mihnet, Hırman (Mahrumiyet) ve Hasret (Özlem)'in başta gelenleri olduğundan, herbirisi seçtikleri kabile, tâife ve adları geçen adamlarına haberler gönderip, sürülmelerinden cümlesini haberdar eyleyip gelmelerini, birlikte bulunmaları gerektiğini hatırlattılar. Bunların bir araya toplanmaları zamanında, Rûh'un, gaflet uykusu, gözünü kapamış olduğu ve tedbirler zincirini kırmış bulunduğu zamana rastlayarak, ansızın Gönül Şehri'nin kapısına kadar gelip "heyahey" nâralarının duyulduğu görüldü. Bunlar, Rûh'u, rahatsız edip korkuttuklarında, yukarıda söylendiği gibi, Ahlât-ı Erba'a (Kan, Safrâ, Balgam, Safrâ) olarak bilinen dörtüzler, Rûh'un karşısında olup yokolmasına vesile aramakta iseler de, bu kavgada, şimdilik, tafafsız görünerek rahatsızlığı tabiata havâle ettiler.

Rûh, Gönül Şehri'nin kapılarını sıkıca kapatıp, Yüce Allah'a tevekkül edip, Kale içinde, kendisini koruntuya aldı. Bu sebepten Rûh'un neşesi, gitmekle, mülkünün etrafını Gam kuşattı. Rûh'un dostları bir araya toplanıp bu konudaki tedbirlerinin ne olduğunu özetlemek üzere, *Ferah* söze başladı: "Benim Hüsn (Güzellik) adında bir zatla, eski dostluğum vardır. Eğer uygun görülürse, onu buraya yardıma çağırayım," dedi. Mahabbet (Sevgi) de ifadesinde: "Benim de Aşk adında, her hünerde usta bir dostum vardır. İzin verilirse, onu bu yöne celbedeyim" dedi. Söze devamla: "Umarım ki onun vasıtasıyla bu gam kısa zamanda yokolur" dedi. Ümîd de söze başlayarak: "Benim Akıl adı ile anılan bir dert ortağım vardır. Onun dostluk ve arkadaşlıkta güvenilir olduğu cümle âlem tarafından kabul edilmiştir. Bizim de bu esnada dost ve yardımcıya ihtiyacımız açıktır. Ferhan buyrulursa Akıl'ı, askerleriyle buraya çağırayım" dedi.

Rûh, yalnız Sağlık (Sihhat)'la yetinerek, Gönül Kalesi'nin kapısını gizlice açarak, *Ferah*, Mahabbet ve Ümîd'in ellerine özel mektuplar verip kendilerini memur oldukları yöne gönderdi.

Ferah, hemen Hüsn (Güzellik)'e ulaştı. Rûh'un mazlumluk mektubunu teslim etti. Hüsn, mektubu okur okumaz gururu yüzünden zülfü gibi dalgalanıp, cana can katan duşağını açarak, azarlamaya başladı:

- Ey kendisinden habersiz! Sen ne hayrı bilir, ne de şerden anlarsın! Aşk'ı ve akıl olmayanla ilişkimin bulunmadığını herkes bilir! Benim için, değerimi bilecek aşk lâzımdır! Beni zabtedecek akıl gerekir! Rûh'un yanında bunlardan nam ve nişan yoktur! O halde, ben onun meclisine nasıl giderim! Böyle gönüllü safaça biriyle nasıl dostluk kurarım? gibi sözlerle, engeller çıkarınca, *Ferah*, Hüsn (Güzellik)'den umduğu çareyi bulamadığından Rûh'un tarafına dönmeye utanıp Hüsn'ün yanında kaldı. Mahabbet de Aşk'ın konağına ulaşarak mektubunu verip yardım diledi. Aşk, böbürlenerek ağzını açıp:

- Ey Mahabbet, sen bilmez misin ki dünyaya aldanmış olan Rûh, Aşk'tan habersiz ve Hüsn'den çekinmez? Ben öyle yere gidemem! Zira Hüsn nerede ise ben de oradayım! diye kesin cevap verdi. Mahabbet, bir iş göremediğinden utanarak, Rûh'un yanına dönmedi. Ümîd, Akıl'ın sohbetine kavuşup gönlündekini ifadeye başladı:

- Rûh'un başına güç bir hâl geldi. İmdad edecek de yoktur! Sıkıntı dalgalarında boğuluyor! Bunun için tarafınızdan yardım bekler, imdad diler! Rûh'un bu hâli merhamet ve şefkate uygun olduğundan, umarım ki cenâbımız, benim ümidimi yoketmez ve Rûh'un şimdiki hâlini daha da perişan buyurmazsınız, gibi yumuşak sözler söyleyince, Ümîd'in tesirli ifadeleri Akıl'a işledi. Adamları olan herkesin beğenip razılık gördüğü ahlâkı toplayıp derhal Gönül Şehri'ni saran düşmanlara baskın düzenledi. Beden ülkesini Gam tuzağından kurtardı. Akıl askerleri gam askerlerini perişan ve yerle bir edince, Havf ve Gam'ı tutup bağladılar. Fakat Adâvet (Düşmanlık), savaş meydanından kaçarak bir köşede gizlenip başka fineler çıkarmaya karar verdi. Rûh ile Sihhat (Sağlık)'in düşmanlarından Maraz (Hastalık)'adında bir amansız vardı ki onun, herkes hakkında sebep-siz yere, kızgın ve herkese muzır, cümlelerin kötülüğünü isteyip şer ve fesadın her çeşidi-

ni uyandırmakta korkusuz davrandığını bildiğinden, adı geçene, bir yolunu bulup, hile ile, tanışıklık peyda ederek kalbindeki bozgunculukları bir bir döktü. Maraz, Adâvet (Düşmanlık)'i teselli edip:

- Sen bu konuda elem ve kederi bir yana bırakarak, işi benim reyime havale et! Düzenleyeceğim hilelerin çeşitlerinden Rûh ile Sıhhat'in kanlarının nasıl döküldüğünü görürsün! dedi. Çünkü Rûh tarafından, hıltlar (ahlât) hakkında ortaya çıkan ihânet Maraz'ın hatırında olmakla bu işin, onun bozgunculuklarını doğrulamaya geleceği cihetle, vakti fırsat zamanı ve fırsatı ganimet bilerek Ten diyarına gelmeden çekingenlerden en ziyade heveslisi hangisi olduğunu Adâvet'ten sordu. Adâvet, cevap olarak:

- Oraya daima seferber olan Gıda cinsidir. Ten diyarının bütün halkı ile bildik ve Beden mülkününün abadanlığı onun tereddüdüne bağlı olduğu apaçıktır, dedi. Maraz, Gıda'nın olduğu yere gidip Gıda'yı herbir anda başka biçimde gösteren çeşitli elbiselerle süslü ve kurumlu görünce, hemen sert ve kuru tabiatlı Gıda'ya seslenip:

- Beni, Rûh'un memurları haberdar olmadan Beden diyarına sok ve Sevdâ'nın dairesine ulaştır! Bunu senden rica ve niyaz ederim. Zira Sevdâ ile pazarım, zarurî olan şeylere dair bir işim vardır! diye yaltaklanınca Gıda, Maraz'ın dediklerine müsaait davranarak onu Beden yolundan Sevdâ yönüne gönderdi. Derken Sevdâ'nın parlaklığı Maraz'ın yardımıyla artarak öbür hıltlara üstün gelince Maraz, fitne kapısını açarak Beden'in fesadına başladı. Başağrısı'nı başa geçirip Beden diyarını sarstığını, Sağlık (Sıhhat) öğrenince, yolunu azdıran Sevdâ'nın padişah mülküne kasdetmek hazırlığında olduğunu Rûh'un huzuruna arz ve ifade etti. Rûh, olan biteni Akıl'a bildirdi. Sağlık tedbiri hususunda çalışarak Sevdâ'nın tahrikçisi Gıda olduğu Akıl tarafından bildirildiği için, kendisinin özel hizmetçilerinden olan Perhîz'i hemen hazırlayarak Beş Duyu kapılarının korunmasına memur etti. Tatma'yı zeytin ve zeytinin benzerlerinden, Kulağı kanun sesinden, Göz'ü anber görmekten, Koklama'yı kâfûr koklamaktan korumasını, üzerinde durarak, ısmarladı. Akıl Sevdâ'yı bu tedbir ile alt ederken, bir taraftan da Kan'ı terbiye ile uğraştı. Maraz, Sevdâ'nın tâkatsız kaldığını ve zayıfladığını, Kan'ın gittikçe kaynadığını görünce, Sevdâ'yı kendi hâliyle bırakıp Kan'ın huzuruna koştu. Çeşit Çeşit efsanelerle bozgunculuğa yol açınca, Kan kötülükler yapmaya başlayarak, Sağlık Sitma'yı asker öncüsü edip her yönde zarara sebebiyet verdiğini, muayene sonucunda anladı. Bunun üzerine Sağlık, Akıl'a başvurarak yardım istedikçe, Akıl, tabiilerin usulüne uyup başka tedbirle bu derde deva araştırarak, Perhîz'i huzuruna davet etti. Gerekli tavsiyelere ve öğütlere başlayıp Tatma'yı: içki ve benzerlerinden, Göz'ü: doygun gülden, Koklama'yı: yeni yetişen sebzeleri koklamaktan ve Kulağı: neşe aşılıyan ud dinlemekten korumasını istedi. Bu sebepten Kan'da Sağlık'la beraber karşı koymaya yeterince tâkat kalmadığını Maraz anladığı gibi hemen Kan'ı feda edip Balgam'm hizmetine koştu. Onu da kıskırtarak, kabalığa temayül ve kötülük yapmada kendisine yoldaş edinmesiyle, Balgam, İstiskâ (karında su toplanmada kendisine yoldaş edinmesiyle, Balgam, İstiskâ (karında su toplanma)'yı, yağmacı askerlerinin başına geçirip taşkınlıklara girişti. Bu müthiş vakayı da gören Sağlık, Akıl'ın zincirleme kararlarına gönül verdiğinden Akıl'ın emir ve tedbirleriyle Perhîz, Balgam'ın sarsmalarının artması sebeplerini yoketmeye memur olup Tatma'yı: ham şarap ve benzerlerinden, Kulağı: üç telli tanbur dinlemekten, Göz'ü: inci görmekten ve Koklama'yı: nilüfer kokusundan korurdu. Bundan dolayı Maraz, Balgam'ı, giderek alçalmakta gördüğünden onun himayesini bırakarak Safrâ'ya döndü. Hizmetinde olarak kötülükler yapabilmek için Safrâ'dan da yardım istedi. Safrâ, Maraz'ın isteklerinin yerine gelmesine söz verip sür'atle işe girişerek Sarılık'ı, Maraz'ın askerlerini başbuğ yaparak Beden diyarını ele geçirmeye memur eyledi.

Sağlık, bu nöbetde de Akıl'dan meded isteyince, Akıl, Sağlık'ın dördüncü defada da yardımına himmet sarfederek derhal Perhîz'i çağırdı. Tatma'yı: şeker çeşitlerinden, Kulağı: feryat koparak kemençe dinlemekten, Göz'ü: Saf altın seyretmekten, Koklama'yı: taze gül koklamaktan korumasını istedi. Ancak bu suretle Sağlık'ın Maraz'a üstün

gelmesi görünmeye başladığından Maraz, Beden dairesinden kaçarak başka fitnelere hazırlanmayı tasarlamışken ansızın, kendi sulbünden gelen çocuğu zaaf'a (Halsizlik, Güçsüzlük) rastlayınca, Zaaf, Maraz'ı azarlayarak: "Benim nasıl aceleci ve hızlı olduğumu, arıklığı göstermede nasıl davrandığımı bilirsin. Karşılaşabilmek için nice müddetten beri yolunu gözlüyordum. Zahmet ve meşakkat yolunu seçmiş olduğum halde, beni şimdi nasıl feda edebilirsin? Asla kendini huzursuz etme. Beni çöllere bırakıp gitme!" demesiyle ümitlendi.

Zaaf'ın yardımından yeniden kuvvetlenen Maraz, kaçmak niyetini ayak diremeyele değiştirerek, aslında Rûh'un davranışından incinen Hıtlar (Kan, Safrâ, Balgam, Sevdâ), bu fırsatı kaçırmayı uygun bulmayarak, Maraz'la birleştiler. Birbirlerine arka dayak ve yardımcı olarak, Sağlık'ın üzerine topluca hücum etmeyi aralarında şöyleşerek kararlaştırdılar. Bunların birleşmeleri ile fitnenin sebepleri tamamlanıp Sağlık'ın üzerine varmak için toplandılar. Sağlık'a çare arayan ve Hastalığa devâ veren Akıl, bu nöbette de Maraz'ın uzaklaştırılmasına ilâç bulmada kendisini güçsüz, şaşkın ve Beden sahasının yardımcıları olan duyuları perişan görünce hapse çekilmiş olan Havf (Korku) ve Gam'a sahip çıkarak bir köşeye çekilip ister istemez yalnızlığı seçti.

Çaresiz kalan Sağlık, Akıl'ın yardımından ye'se kapılıp ümit kestikten sonra, bunlarla beraber Rûh'un hizmetinden de kopamayarak, dolsuz ve yardımcısız, savaş meydanında kala kaldı. Lâkin Havf (Korku) ve Gam'ın, Akl'in hapsinde olup bu savaşta yer almadıkları cihetle, Maraz askerlerinin üzerine kendisinin hücumuna engel bulunmadığını bildiğinden Cenab-ı Rûh'dan himmet isteyip, kendisini savaş âletleriyle donatarak Rûh'a seslendi:

- "Ey yüce şanlı Rûh, bu savaş ve vuruşta zafer bizim tarafta görünürse, saltanatın ayaktadır. Eğer, Allah korusun, düşman zafer kazanıp üstünlük o tarafta gözükmüşse, senin için kurtuluş sermayesi, vatani terketmekten başka birşey değildir" dedi. Hemen düşman askerinin karşısına dikilerek, ilâhî kazâya razı oldu.

Maraz (Hastalık), Sağlık'ın bu cesaretini öğrendikten sonra ayakdaşlarıyla toplanarak hücum niyetinde olduğu, Sağlık'ın anası Mizâc'ın kulağına geldi. Mizâc'ın Ahlât (Hıtlar: Kan, Safrâ, Balgam, Sevdâ) ile geçmişte tanışıklığı ve dostluğu bulunduğundan, bunların toplantısına gidip: "Benim için sizinle eski münasebetimiz olduğu bilinen şeydir. Maraz'ın bu kuvveti tedarik etmesi sizin yardımınızla olduğu kesindir. Geçmişte olan hukukumuzaya uygun mudur ki benim oğlumun aleyhine kalkışarak, Maraz'la birleşerek, vefasızlık yoluna gidip bozgunculuk edesiniz? Bu hareketin herkes tarafından kınanacağı ve hayırsız sayılacağı besbellidir" deyince Ahlât, Mizâc'tan utanıldılar. Maraz'dan yüz çevirerek Sağlık'la elele verdiler. Maraz, bu hâli görünce, damarların yolundan Irak'a kadar kaçtı. Ancak Maraz'ın oğlu Zaaf, Beden diyarını yeni görmüş ve o bölgeye taze ulaşmış olduğundan, Babasına yoldaş olmayıp, anılan mülkte kaldı.

Maraz'ın bozguna uğraması Rûh'ça bilinerek Ahlât'ın Sağlık'a taraftarlığını duyunca, alnında bahtiyarlık nişanı görüldü. Allah'ın bu vergisine ham ve şükür ederek Akl'i huzuruna çağırdı. Taltif ve gönülünü hoş eyleyip utangaçlığını giderdikten sonra, bundan itibaren gerekli görülen tedbirlerin tamamlanmasını buyurdu. Akıl, cevabında: "Allah'a hamdolsun, tâlî yaver giderek düşman boyun eğdi. Hitların saltanat tarafına geçmeleriyle Düşmanlık (Adâvet)'in işi tamamlandı". "Şimdi uygun olan şey, Perhîz'in Duyu kapılarından ayrılmayarak, zararlı gıdâlardan Beden'i korumaktır. Gıdâ'nın yardımıyla Beden mülkünde tekrar Zaaf'a güç gelmesin! Perhîz'e ferman buyurun da Beden Şehri'nin bütün kapıları, ecnebilerin girişinden korunsun! İşin sonunda Zaaf da kahr olarak Beden diyarını terkedince Rûh, günden güne büyüklüğünün mükemmelliğinden yüce mertebelere ulaştı. Olan biteni cevherine ve cevheri cismine ve cismi arazına letâfet bağışladı. Rûh'taki güzel işve ve sevilen cilve, hadden ziyade görüldüğünden eski dostlarının onunla ülfet ve sohbet, arkadaşlığa hakları ve liyakatleri olmadığından dolayı yalnız kalıp kendine uygun dost ve güzelliğini anlayacak alıcı aramakla vaktini geçirir oldu.

Bilindiği gibi, bundan önce Ferah, elçilikle Hüsn (Güzellik)'e gönderilmişti. Utandığın da Rûh'un yanına gelemeyip Hüsn'ün hizmetinde kalmayı seçmişti. Ferah, Hüsn'e dönüp:

- Ey gönül aydınlatan ve yürek yakan Hüsn (Güzellik), çok zamandan beri dost ve arkadaştan uzak, Rûh'un ayrılığından huzursuzum! Ne zamana kadar vefâsızlık yolunda direnip eski dosttan ayrı kalacağım? İzinle geldiğim yöne gideyim" diye izin isteyince Hüsn (Güzellik), nazla dudağını oynatarak:

- Ey gönül okşayan dost! çok defa senden Rûh'un güzel vasıflarını dinledim. Mura-dım onu bir kere görmek ve hâlini, şanını konuşarak bilmektir. Yalnız bir şartım var: Benim bu niyetimden Rûh'un haberi olmasın!" dedi. Ferah da Hüsn'e cevap vererek:

- Cenabınızın düşündüğü bu şey, zor bir iştir. Zira Rûh'un yanında bulunan Akıl, herşeyden haberdardır" dedi. Hüsn, Ferah'ın bu cevabına gülerек:

- Senin Akıl dediğin zat, benimle mülâkâta tâkat getiremez. Beni görünce aslâ ha-reket edemez. Ben bir efsun bilirim ki onu okuyunca Rûh'u hemen elimin altına alırım. Benden de kendisinden de asla haberi olmaz. Bu şaşkınlığın ne taraftan geldiğini de bil-mez, dedi.

Ferah, Hüsn'ün bu açıklamalarından memnun olup onu Rûh tarafına ulaştırmak için yol göstericilik etti. Kısa bir zaman sonra Beden diyarına vardılar. Hüsn, Beden di-yarını beğenip, "Ne güzel yer" diyerek burada yerleşmeyi, emellerin en seçkini sayıp, bildiği efsunu okuyup, habersizce kendisini Rûh'a ulaştırdı.

Hüsn'ün letafeti Rûh'a tesir etmesiyle Rûh, güzelken daha güzel oldu. Hüsn'ün ardı sıra giden arkadaşları: Naz, Girişme, İşve ve Gamze'den herbirisi Rûh'un dolayında yer-leştiriler. Bunların bazıları boya ve yanağa bitti. Birazı göze, kaşa ve kâkülle gönülden bağlandı. Böylece Rûh'un rahati ve parlaklığı o dereceye vardı ki kime güzelliğın (Hüsn) şa'hasından bir kıvılcım isabet etse, baştan ayağa yanıyordu. Hangi şahsa saçın-ın siyahlığının karaltısı görünse hemen hâli perişan oluyordu. Hüsn'ün parıltısı ve ha-yali yansıyan gönüller harap ve viran olurdu.

Tam bu sırada Mahabbet (Sevgi), Aşk'ın yanından ayrılarak, Rûh'un yanına geldi. Aşk'tan Hüsn (Güzellik)'e dair duyduğu vasıfları Rûh'ta görmesin mi?

Kâkülle omuzlara dağılmış, zülüfler kulak tozuna varmış süslü bir dilber, bir apaydın ay parçası!... Gönül asılan perçemi, sünbülün başını döndürür; perişan eder. Yüzünde yeni beliren ayva tüyleri, gönülden inleyen menekşenin başını eğip hayran ey-ler. Ok ile yayı, bir sarhoşun eline verip adını: Gamze, Göz ve Kaş koymuş!.. Ab-ı ha-yatı (Bengi su'yu), bir çeşmede gizleyip adına: Dudak ve Söz demiş!.. Otuziki inci diz-miş ve bir derece yerleştirip: Ağız ve Dişler olarak adlandırmış! Çeşit çeşit sihirler göstererek bazısına Nâz, bazısına Şive (işve, cilve) demiş!.. Gül dalını kımıldatarak bu Bâzû'dur; temiz Rûh'u tasvir ederek bunun lakabı: Kılız Bilek'tir diyerek gösterişlere girişmiştir. Yürüyüş ve salmıştan, kayıp giden su peyda ederek içine incikten gümüş ba-lıklar bırakmıştır. Mahabbet (Sevgi) Rûh'u bu letafette görünce asla eğlenmeyip Aşk'ın yanına döndü. Gördüklerini birbir anlatıp böyle bir Hüsn (Güzellik) sahibinin ortaya çıktığını Aşk'a haber vererek, vuslat yollarını araştırmada huzursuz eyledi.

Aşk, iyi huylu ve sevgi rehberi olan Hüsn'ün çekiciliği ile Beden diyarına ulaşip Rûh'a boyun eğerek emrine girmişti. Hüsn'ün Rûh'u, kendisinden haberi olmayacak de-recede istilâ etmiş olarak gördü. Hemen Rûh'un övgüsünü yapmak üzere ağzını açtı. Övgü incilerini ve gerekli saygıyı yerine getirdi. Aşk'ın bu muamelesi Rûh'a hoş geldi. Aşk'ı kendisine yoldaş ve bütün sırlarına ortak eyledi. Konuşmaya daldıkları bir sırada, Aşk'a seslenerek:

- Ey cihanı dolaşan yolcu, senin Hüsn (Güzellik) adında birine tutkun ve onsuz ye-

rinde duramaz olduğunu işitiyorum. Hüsn'ün ne olduğunu bana hikâye eyle. O'nun halini ve şanını bana anlat da nemene şey olduğunu öğreneyim, dedi.

Rûh'un bu sözlerinden Aşk, anladı ki O, halâ gafil ve Hüsn ile tanışma denizine vasıl olmayıp henüz sahilindedir. Cevap olarak:

Hüsn'ün makamı nasipsizliktir, onunla karşılaşma ise kişinin kendisinden ayrılması gerekir, dedi. Rûh, bunu işitince:

- Ey Aşk, bu senin söylediğin, olmayanı görmek, faydasız sevdaya kapılmak gibi bir şeydir. Bu sözün doğrusunu açıklayıp bu iddianın varlığını beyan edemezsin! Zira hikâyen baştan ayağa yalan, anlattığın ise ışısız mum gibidir, dedi.

Aşk, Rûh'un bu sözünü karşılayıp:

- Ben ettiğim davaya örnek göstermeğe muktedirim. Emrin olursa Hüsn'ü senin huzuruna getireyim, diyince Rûh'un heyecanı üstün geldi. O'nun hakikatine erebilmeyi istedi. Örneğin huzuruna getirilmesi için Aşk'ı sıkıştırıp zorladı. Bunun üzerine Aşk, hakiki saf aynayı Rûh'un eline verip, "Bu levhayı müşahede ediniz" dedi. Rûh'un kendisinden haberi olmadığından, ayna üzerindeki aksini başka şey zannetti. Ayıpların tamamından uzak kalmış nurlu bir güzel gördü. Bir taraftan Hüsn (Güzellik) kemend atmış, öbür taraftan Aşk oynasır; bu ikisinin ortasında Rûh'a sataşan şaşkınlık, aklını elinden aldı. Bakışını aynadan ayıramaz oldu. Aşk, tekrar söze başlayarak:

- Ey gönül okşayan dost, ey yalvarılmayan yalvarıcı! bu görüntünün düşmanı çoktur. Bu mananın iddiacısı sayısızdır. Akıl zincirine bağlanmış divaneler vardır. Onlara: Yalancılar, Aldatıcılar ve Riyakârlar derler. Sakın ha! bu suret onların ellerine geçmesin! Karıp telef etmelerinden korkarım" dedi. Devamla: "Bu levhi, idrâk (kavrama)'in hazinedarına ver, korusun. Emânet mühürü ile mühürle. Ne olduğu bilinmesin" dedi. Rûh, ilk bakışta, buna razı olmadı. "Aynanın müşahedesi bana her an gereklidir, koruma altında ve örtülü bulunması, bana hüznün ve elem kaynağı olması gizli değildir" dedi. Aşk, cevap olarak:

- Vâkıa gözünüzün, her zaman bu şeklin görünmesine mecbur oluşu benim dediğim şeydir. Senin hizmetinde Mani gibi nakkâş vardır. Adına: Hayâl derler. Ona emret. Önce Hüsn'ün şekil ve şemâline uygun bir suret resmetsin. Sonra, Safâ Aynasını idrâkin hazinedarına ver, demesiyle Rûh, Aşk'ın bu görüşünü uygun buldu. Hüsn'ün şeklini Hayâl'e resmettirdikten sonra Safâ Aynası'nı emânet mühürüyle mühürleyip adı geçen hazinedara teslim eyledi. Rûh, bir müddet Hayâl'in suretinin müşahedesiyle kanâat ettiyse de aslın muayenesindeki gönül rahatlığını bulamadığından ve onunla murad ve meramı hasıl olmadığından Aşk'a müracaat ederek:

- Ey Aşk, beni Hüsn'ün vuslatına sırdaş et, artık buralarda duracak gücüm ve takatim kalmadı... gibi yalvarmalara başladı. Aşk:

- Bu yolun her tarafı çok karışıklıklarla doludur. Hüsn'ün konağında karşı karşıya gelmek zor iştir, diye cevap verdi. Rûh, Aşk'ı tekrar zorlayarak:

- Ben senin dediğin yolun meşakkatine katlanırım Eğer dilediğime izin vermezsen bu derd ile yokluk ülkesine kadar giderim, dedi. Bu kat'i cevap karşısında ve Rûh'un gönlünden gelen doğrulukla istekte bulunmasından sonra artık Aşk'ın yol göstermesi gerekiyordu. Birlikte hareket ederek, Ma'sûk Çölü'nü ve Aşk'ı dolaşmaya karar verip ilk iş olarak, Ma'sûk Çölü'nün hududuna ayak bastılar. Adı geçen bu bölgeyi acayip ve garip, gönül aldatan bir yer gibi gördüler. Yolculuklarının başında, billûrdan sâf ve ipekli kumaştan daha yumuşak bir mevkie rastladılar. Orada yüzbin aşkın kanı dökülmüş ve o yerin tozu, toprağı ile karışmış, adına: "Nazlı Ayağın Ayası" denilmişti. Oradan geçince "Gönül Dinlendiren İncik" adlı, zemini civa gibi titrek, vehim ve Hayâl'in o mesafeyi geçmede hayran kaldığı bir yere ulaştılar. Oradan daha ileriye niyetlenince, sonsuz bir

çıkamaz yolu içine alan dağa vardılar. O dağın tepesinde "Kıldan Daha İnce Bel" adında bir kemer gördüler. Gördükleri Bel, vehimde varsa da işin aslında görünmez ve gizliydi. Oradan ayağa kalktuklarında yolları "Karn Kıvrımı" denilen bir nehre rastladılar. Bu nehirin ortasında Göbek adıyla şöret yapmış bir girdap temaşa ettiler. Bu temaşadan sonra uçsuz bucaksız bir sahraya eriştiler ki, bu sahrada otun çıktığını kimse görüp işitememiş, bir canavarın tozu o taraflara düşmemiş, İskender'in aynasını orada yapmış olduğu rivayet kılınmış olan eşsiz bir yer. Baştan ayağa nur olduğundan, halk arasında adı: "Sine" denmekle şöret bulmuştu. Sine (Göğüs) sahrasından geçişlerinde, yolculuk esnasında rastladıkları ahalinin bazısından ve o havalinin sağında, solunda yerleşik güçlü ve kuvvetli "Bilek" adında iki itibarlı şehrin bulunduğu haberini aldılarsa da doğru yoldan sapıtmayıp giderek, hoşluğuna çeki düzen verilmiş ve "Çene Altı" adını almış bir konağa vardılar. Orada biraz dinlendikten sonra, kalkışlarında yolları üzerinde kan içen ve zalim bir takım zencilere rastladılar. Bunların tabiatları, merhamet ve acımayı unutmüş, halk arasında eziyetçilikle nam salmış bir kavim olduklarından Aşk ile Rûh'un üzerine baskın yaparak, onları sersemlettiler. Sonra perişan gönüllerle inleyerek, sızlayarak yola düştüler. Bu iki biçare, bilmedikleri alanda serseri yüzerlerken, düşe kalka koşarlarken o havaside "Çene Çukuru" adlı, halkın ağzının süsü ve çırpınan gönüllerin dinlendiği yer olan dipsiz bir kuyuya, birden başaşağı düştüler. Çene Çukuru'nun içinde, kendileri gibi yüzbinlerce gönül kaptırıp tutsak olmuş düşünler gördüler. Uzun müddet o kuyuda dinlenip gönülleri daralınca bir aralıkta ellerine kıvrım kıvrım ve büklüm büklüm bir ip geçirdiler. Bunun adını, bazıları "Saç Teli (Örük)", bazıları Misk Kokulu Saçların Teli diyerek anarlar. Aşk ile Rûh, kendilerini o ipe bağlayarak Çene Çukuru'ndan, o zindandan kurtuldular. Oradan sâf ve şirin, kederli kalblere ferahlık veren bir su başına vasil oldular. Oranın suyu, Hızır'ın bulduğu sudan daha tatlı ve üstündü. Buranın yakınında "Çan Besleyen Dudak" denirdi. Bu çeşme başında, şahlara layık incilerle ağzına kadar dolu bir kutu buldular. Adıma: "Ağız" incilere de "Dişler" denildiğini, bu işlerden anlayanlardan haber aldılar. Ne fayda ki, sersemliklerinden adı geçen hokkayı hemen kaybettiler. Sonra yolları bütün gülleri dikensiz olan "Yanak Bahçesi" adlı bir gül bahçesine rastladı. Adı geçen gül bahçesini seyrederek geçtiklerinde: Kulak Tozu, Kulak Ucu denen ve çemenleri yeni çıkan bir neşe veren, ferah artıran yeşillige vardılar. Buranın yakınında, bakışlarına bir yer tesadüf etti ki, o yerin bütün halkı acımasız, kan içen ve öldürücü yanbakışın idaresi altında bulunan "Büyüleyici Göz" adıyla anılan bir diyar idi. Oradan da geçince, sâf kişilerin istedikleri, vefâlıların mihrabı, güzellik vasıflarının önde geleni, kavuşmaya en yakın iki yay, gönül avlayan güzelliğin karargâhı, yani Kaş'ın Kemerini temaşa ederek ileri gittiler. Buradan gönül rahatlığını artıran ve ferahlık veren bir sahraya ulaştılar. Bu sahra, Çin ceylânlarının otlağı olarak bilinen "Alın" adıyla şöret yapmış seçkin bir yerdi. Oradan da geçerek "Kâkül" denmekle meşhûr, kara ve karanlık, yolu tehlikeli ve dar bir diyara vardılar. Burada sayısız perişan, gönülünü kaptırmış olarak inleyen divaneye, sevda çekenlere rastladılar. Beldenin karanlığından ve sertliğinden Rûh, müteessir olarak helak derecesine yaklaşmakla, bu bağlardan kurtulmak için Aşk'ın gösterdiği tedbire başvurarak, Aşk, Rûh'u o karanlık yerden kurta-rip Boy Mumu'nun aydınlığına ulaştırdı. Bu hale gelen Rûh, Aşk'a çıkışarak:

- Ey yanlış yol gösteren Aşk! ey görüş sahibi olmayan azgın, nice müddetten beri beni dolaştırıyorsun. Bu hareketten bu ana kadar, bir bereket elde edilmesi, Hüsn'ün cilde yerine ulaşmak mümkün olmadı, deyince, Aşk cevabında:

- Ey olan bitenden gâfil, ey marifetin lezzetlerinden nasipsiz, senin dolaştığın mevkilerin cümlesi Hüsn'ün dinlenme yerleri idi. Sana her yandan ve her yönden göründü ise de senin görme yeteneğin olmadığından Hüsn'ün halâ ne olduğunu anlayamadın. Eğer Hüsn'ü bulmayı içtenlikle istiyorsan, bu körlükten kurtulmak için gözlerine "Tanıma Sürmesi" çekmek lazımdır. Ama dediğim sürme İsfahan'da belki cihanda bulunur şey değildir. Onun mâdeni sadece âşıklık ülkesinde bulunduğundan mâdenine el vurmamak için behemehal o mülkün etrafını gezip dolaşmak gerekir, dedi.

Böylelikle Rûh'u, Aşk Ülkesinin temasına teşvik ve mecbur etmekle, ma'sûkun, sevgilinin mülkünden Aşıklık diyarına yöneldiler. Daha başlangıçta her türlü arzuların yetiştiği ve ayrılığın çayırılığı olan "Melâlet Bostanı (Sıkıntı, Usanç Bahçesi)'na vardılar Oradan "Tutkunluk Belâsı Şehri"ne geçip binlerce mihnet ve meşakkatle ahalisini tanıdıktan sonra "Aciz Çölü"ne ayak bastılar. Seçme yeteneklerinin dizginini çılgınlığa eline teslim ettiler. Orada hicran köşesinde yerleştikleri halde gâh Hayret (Şaşkınlık) ile arkadaşlık ve gâh Hırmân (Mahrumiyet) ve Ümitsizlik ile kardeşlik ederek sohbet ettiler. Bazan inleme ve sızlama ile sırdaş ve bazan gönül yakan ağlayışla vakit geçirerek sonunda güç ve karar sınırından geçerek önderinde bir ülke gördüler. Rûh ile Aşk, bu ülkeye vardıklarında, burasının kendilerinin de tanıdıkları, bildikleri Beden diyarı olduğu anlaşıldı.

Rûh baktı ki, Gönül Şehri viran, Duyu askerleri perişan olmuş, Sevdâ ateşle yakılmış, Ciğer'in dimağı yanmış, Kan (Hûn) göz yaşı ile karışmış, Safrâ sararmış, Balgam sertleşip üşümüş.. Beden'i ayakta tutan direkleri bozulmuş, Tabiat (Kuruluk, Yaşlık, Sıcaklık ve Soğukluk)'ın düzeni dağılmış, Zaaf yeterince güç kazanmış, Sağlık her yönden sarsılmış...

Rûh, bu durumdan acı ve elem duyarak Aşk'a seslendi:

- Ey benim ocağımı yıkan, ey beni zamanın serserisi yapan, şefkat nedir bilemeyen Aşk, meğer senin anlattıkların tamamen yalan ve dolanmış. Aşıklık ve Ma'sûkluk hakkında söylediğin sözlerin cümlesi boş lâfımış. Bu nasıl hiledir ki benim hakkımda uygun gördün? Bu ne biçim dalaveredir ki sadece dedikodu ile beni şaşkına çevirip inlettin? Aslında ben, herşeyi yerli yerinde olan mülkümde emrini yürüten bir hükümdar iken, ters öğütlerle beni aldatıp bir müddet Ma'sûkluk mülkünde, biraz vakit Aşıklık diyarında koşturup güçsüz bıraktın. Bundan başka Ma'sûkluk yollarında gönül avlayan durumların tutkunu, Aşıklık menzillerinde kimsesiz ve garip bırakarak faydasız yere ümitsiz ve yas içinde vatanıma döndürdün? Şimdi görüyorsun ki mülkün ne hale girmiş? Saltanatımın tahtı ne biçim viraneliğe dönmüş? gibi sözlerle üzüntüsünü dile getirdi.

Aşk, Rûh'un beceriksizliğinden dolayı başvurduğu mugaletasına şaşarak:

- Ey Rûh, bilmem ki senin şikâyetin kimdendir? Halbuki bu görünüş ve bu âfet yine sana sendendir. İdrâk'in hazinedarına ismarladığın Safâ Aynası'na bir kere bak. Bakalım ne görürsün? Ne biçim şekil ve şemâlin müşahede edersin? dedi.

Rûh, emanetin huzuruna getirilmesine işaret edince, Safâ Aynası'nı, mühürlü olduğu halde eline verdiler. Mührünü çözüp bakınca gayet zayıf ve son derece arık bir yüz gördü. Aşk'a dönerek:

- Ey Aşk, bu suret, önceden gördüğüm şekil ve görünüş değildir. Onun üstün güzelliği ile boyu bosu nereye gitmiş? Bu zayıflık ve bu arıklık ona nereden gelmiş? diye sordu. Aşk, cevapla:

- Ey Rûh, bu senin elindeki Safâ Aynası'nın yüzü (levh) ve görüntüde kalanlar yansımadır. Önce gördüğün o suret, Sen'din. Şimdi de kendini görüyorsun. İlkinde Sen, Sen'den gâfil olduğundan, zatını araştırmak arzusuyla Aşıklık ve Ma'sûkluk vâdilerini dolaşıp kendine ulaştın. Aşıklığın görüldüğü yer ve Ma'sûkluğa ziver ve zinet olan sende başka bir şey değildir. Ancak bu idrâk, bu kavrayış, Tanıma Sürmesi'ne bağlıdır. Sürme ile Rûh'un gözünü açtı. Bundan sonra aynanın aracılığına gerek kalmayıp Rûh, suret ve ma'nâda ihtiyaçsız Rûh-ı Kuds (Cebrâil) ile beraber halvete çekildi. Akıl'dan yardım istemekten kurtulmuş, Duyu (Kulak, Göz, Burun, Dimağ, Dokunma)'dan ve Tabiat (Kuruluk, Yaşlık, Sıcaklık, Soğukluk)'tan ilgisini kesmiş olarak ne Hüsn'den naz gördü, ne Aşk'tan yalvarma işitti. Rûh, bu makamda, asıl menziline ulaşmış olup kendini kendine getirdi. Ma'sûkluk ve Aşıklık bu halvetten dışarıda kaldı.